

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 355.4

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ В ХОДІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Феденко О.В.

Національна академія сухопутних військ

У статті розглядаються історичні витоки та генеза тих проблем, які привели до подій в основних сферах конфронтаційних стосунків між Росією та Україною в сучасних умовах, розвиток воєнно-політичної ситуації в Україні з початком анексії Криму і подальших подій на південному сході нашої держави у світлі гібридної війни та ступінь відповідальності України за відновлення миру й безпеки на окупованих територіях та мирного врегулювання конфлікту, результати, які були досягнуті країною за останні роки. **Ключові слова:** воєнно-політична обстановка, Меморандум про гарантії безпеки, торгова війна, газове протистояння, гібридна війна, анексія, Збройні сили України, Збройні сили РФ, незаконні збройні формування, «мінські домовленості», реформи.

Постановка проблеми. Історичний досвід переконливо свідчить, що ефективність воєнної безпеки держави багато в чому визначається науковим рівнем оцінки стану воєнно-політичної обстановки (ВПО) і глибиною прогнозування її розвитку. Сформульовані на цій основі висновки враховуються при формуванні воєнної політики і воєнної доктрини країни, обґрунтуванні напрямів розвитку її збройних сил, аналізі військових приготувань імовірного противника, оцінці співвідношення сил у світі в цілому, на театрах воєнних дій і стратегічних напрямках. Вихідними даними при опрацюванні змісту та планів військового будівництва виступає сукупність наступних основних положень: оцінка воєнно-політичної обстановки; воєнні загрози для кожної держави; воєнні прагнення його керівників. Оцінка ВПО має важливе значення і для з'ясування характеру сучасних воєн (конфліктів) та способів їх ведення, а також для обґрунтованого пошуку ефективних напрямків підвищення бойової готовності ЗС і вироблення заходів щодо планування та підготовки країни до відбиття агресії [1].

У матеріалах сучасних оборонних оглядів наголошується, що до викликів, ризиків і загроз, вірогідність яких вважається високою до 2025 року, належать наявність конфліктних ситуацій і неврегульованих розбіжностей, а також заморожених конфліктів у регіоні; спроби деяких політичних сил іноземних держав здійснювати в Україні підтримку окремих політичних партій, верств населення за етнічною, мовною, релігійною ознакою; міжнародне суперництво за доступ до енергетичних ресурсів, за контроль над маршрутами транспортування і потужностями для переробки цих ресурсів; збереження небезпеки розповсюдження зброї масового ураження (ЗМУ); здійснення деструктивної інформаційної дії іноземних держав і посилення ними своєї присутності в інформаційному просторі України; розвиток і загострення регіонального сепаратизму, етнічної і релігійної конфронтації, проявів національного егоїзму, виникнення політичних сил, які створюють реальну небезпеку розколу

держави; посилення загроз тероризму, екстремізму; зростання небезпеки виникнення масштабних природних і техногенних катаклізмів, зокрема через втручання людини до екосистеми планети. Вищенаведені загрози посилюються дією внутрішніх чинників, які істотно підвищують імовірність виникнення кризових ситуацій. До них експерти зараховують: розбалансованість і незавершеність реформ державного управління, перш за все у сфері безпеки й оборони, недостатню ефективність виконання рішень виконавчої влади, значний рівень бідності населення, безробіття і корупцію [2, с. 290-301].

Це зумовлює проблему всебічного, об'єктивного і постійного подальшого вивчення й аналізу цього актуального для нашого часу питання, особливо в світлі подій, які відбуваються на південному сході України і Криму. Тому, для досягнення результату необхідно досконало вивчати і розкривати зміст, основні складові воєнно-політичної обстановки, особливо в ході гібридної війни в Україні та шляхи її можливого контролю, сили і засоби для її прогнозування у сучасному середовищі, формулювання на підставі вивчення ВПО адекватних і ефективних засобів та механізмів протистояння російській «гібридній» експансії.

Новизна роботи полягає в оцінці розвитку воєнно-політичної ситуації в Україні з початком окупації Криму і подальших подій на південному сході нашої держави у світлі гібридної війни та ступінь відповідальності країни за збереження миру й безпеки в Європі та світі і мирного врегулювання конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час традиційні погляди на військові конфлікти зазнають якісних змін. По-перше, війна і збройний конфлікт розглядатимуться в ширшому спектрі форм протиборства. На перший план виходять інформаційна, політико-дипломатична, економічна форми боротьби. Війни і локальні конфлікти кінця ХХ – початку ХХІ століття наочно підтверджують тенденцію зростання ролі цих «небойових» форм протиборства. По-друге, не дивлячись на зростання ролі

невоєнних засобів і форм боротьби, зберігається значення військової сили. І, по-третє, спостерігається трансформація політичних і стратегічних цілей військових конфліктів, а також способів їх досягнення. У світлі цього, як вже нами неодноразово зазначалось, намагання РФ увійти до складу наддержав і втілити свої амбіції щодо впливу на країни пострадянського простору та особливо України виступають в ролі додаткового подразника. У зв'язку з чим, необхідно зазначити, що постійне вивчення воєнно-політичної ситуації і контроль за нею мають вкрай важливі аспекти, які суттєво впливають на характер і зміст взаємостосунків держав в умовах інформаційних війн і різноманіття інших складових гібридної війни, як наслідків впровадження своїх інтересів полюсами сили, які вітчизняна наука досліджує, однак недостатньо. Так окремі дослідження вітчизняних і закордонних політиків, аналітиків та науковців (З. Бжезинський, В. Плетт, В. Амірян, В. Баринкін, В. Данілов, В. Горбулін, О. Маначинський, А. Соболев, В. Телелим, С. Свешніков, В. Бочарніков, В. Огризко, Г. Перепелиця, В. Смоляннюк, Ю. Радковець, Є. Магда та інші) зробили певний вклад у розгляд цієї важливої і в той же час різнобічної проблеми, але вона потребує подальшого розкриття і вивчення.

Мета статті. Виходячи з актуальності проблеми та необхідності її подальшого дослідження, автор ставить за мету показати розвиток воєнно-політичної ситуації в Україні з початком окупації Криму і подальших подій на південному сході нашої держави у світлі гібридної війни та ступінь відповідальності країни за збереження миру й безпеки в Європі і світі та мирного врегулювання конфлікту, стисло розглянути результати, які були досягнуті країною за останні роки.

Виклад основного матеріалу. На початку хотілось би висловити думку провідних політичних експертів і військових аналітиків щодо того, що в останні роки у зв'язку із зростанням в міжнародному протистоянні питомої ваги політико-дипломатичних, економічних, інформаційних, кібернетичних, психологічних засобів і способів здійснення політичних цілей постає питання щодо кардинальної зміни поняття самої війни і всієї системи знань, пов'язаних з її пізнанням. Практика сучасних збройних конфліктів дозволяє розглядати їх як складові різноманіття нового покоління війн – гібридної війни. Обширніше термін «гібридна війна» трактується в довіднику Military Balance 2015 як, «використання військових і невоєнних інструментів в інтегрованій кампанії, скерованої на досягнення раптовості, захоплення ініціативи й отримання психологічних переваг, які використовують дипломатичні можливості; масштабні і стрімкі інформаційні, електронні та кібероперації; прикриття і приховування військових та розвідувальних дій у поєднанні з економічним тиском».

Досить тривалий час уся світова спільнота спостерігає за подіями, що відбуваються в Україні. Усім світом визначено, що проти України здійснюється агресія шляхом розв'язання війни принципово нового типу. Достатньо ознайомитись з Щорічним звітом щодо дій з попереднього розслідування прокурора Міжнародного кримінального суду Фату Бенсуда від 14 листопада

2016 року. В ньому у статтях 158,166,169 йдеться про наступне: «...згідно відомостям, які поступили, ситуація на території Криму і Севастополя рівнозначна міжнародному збройному конфлікту між Україною і Російською Федерацією. Даний міжнародний збройний конфлікт почався не пізніше за 26 лютого 2014 року; ...далі впродовж більше двох років на території східної України між військами уряду України і антиурядовими елементами, імовірно підтримуваними Російською Федерацією, продовжилися зіткнення різного ступеня напруженості;...додаткові відомості... указують на пряме військово протистояння між російськими збройними силами і силами уряду України, яке припускає наявність міжнародного збройного конфлікту в контексті збройних дій в східній Україні найпізніше з 14 липня 2014 року...».

Противник здійснює свою агресію не тільки у військовому відношенні, а й у інших сферах, починаючи від інформаційної і закінчуючи соціальною, економічною або фінансово-торгівельною сферами.

Є всі підстави вважати, що питання агресії проти України було сплановано заздалегідь, фактично створювався і вицікувався необхідний розвиток подій для її поетапного запровадження. Так, начальник Генерального штабу ЗС РФ В.Герасимов ще в лютому 2013 року, опублікував статтю з назвою, що «говорить» сама за себе – «Цінність науки в передбаченні». У ній мовилося, про те що «...правила війни істотно змінилися. Зросла роль невоєнних способів у досягненні політичних і стратегічних цілей, які у ряді випадків за своєю ефективністю значно перевершили силу зброї. Акцент використовуваних методів протистояння зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних і інших невоєнних заходів, що реалізуються із задіяванням протестного потенціалу населення. Все це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, зокрема, реалізацією заходів інформаційного протистояння і діями спеціальних операцій. До відкритого застосування сили часто під виглядом миротворчої діяльності і кризового врегулювання переходять тільки на якомусь етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті» [3].

Розглянемо основні складові цього процесу. Для системного аналізу ситуації, що склалась у нашій державі, насамперед, слід зупинитись на історичних витоках та генезисі тих проблем, які привели нас до подій, що сьогодні відбуваються в Україні.

У 1991 році на час розпаду Радянського Союзу на території України були розміщені міжконтинентальні балістичні ракети, тактичні ядерні ракети, стратегічні бомбардувальники, здатні нести ядерну зброю, які складали третій в світі ядерний потенціал, а в Дніпропетровську був один із трьох найбільших центрів виробництва ракет в СРСР. У 1992 році Україна зробила необхідний юридично-правовий крок у контексті вирішення проблеми без'ядерного статусу, підписавши Лісабонський протокол про реалізацію положень Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь, а в грудні 1994 року було підписано Меморандум про гарантії безпеки в обмін на гарантії США, РФ та Великої Британії.

У зазначеному Меморандумі підтверджуються у п.1 їх зобов'язання «...поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України», тобто де-факто і де-юре Україна довірила свою долю тьом великим державам.

Проте, проблема територіальної цілісності у кордонах колишньої УРСР не зникла. Між Україною та Росією існувала ціла низка спірних питань. Одним з таких було питання володіння Кримським півостровом. Росія погодилася на те, щоб Крим залишився у складі України, зберігаючи при цьому автономний статус [4].

Ще одним каменем спотикання стала проблема розміщення на півострові Чорноморського флоту. Після довгих інтенсивних переговорів у 1997 році між Україною та Росією був укладений так званий Великий договір, відповідно до якого було вирішено поділити Чорноморський флот, а за російською його частиною зберегти право використовувати Севастополь як базу до 2017 року. За результатами цього договору Росія відмовилася від територіальних претензій і визнала існуючі кордони України. Незважаючи на це, нажаль, саме перебування військово-морської бази РФ на території України, в подальшому, відіграло роль «Троянського коня» у захопленні Криму [5].

Україна, на момент проголошення незалежності, була найважливішою після Росії компонентою радянської економіки. До її частки належала чверть виробництва сільськогосподарської продукції СРСР, а українська промисловість забезпечувала інші республіки великою кількістю унікального обладнання. Проте, після розпаду СРСР економіка виявилася неміжною і деформованою. Так, 95% підприємств підпорядковувалися Москві, майже 80% усього виробництва не мало завершеного технологічного циклу, термінової заміни вимагали 40% технологічно застарілих машин і устаткування. Нажаль, замість прийняття ефективних управлінських рішень та виведення економіки з кризи відбувався процес корумпованості державного управління [6].

Торгова війна Росії проти України розпочалася ще в 2012 році із заборони окремих видів української продукції, а систематичного і всеосяжного характеру набула після Революції Гідності, паралельно з військовою агресією РФ в Криму і на Донбасі. Використання Росією політики економічного тиску як методу гібридної війни стало одним із негативних чинників розвитку вітчизняної економіки впродовж кількох останніх років. Разом з тим, уряд РФ ухвалив рішення заборонити ввезення окремих видів сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства з України. Торговельне ембарго поширюється на м'ясо та м'ясопродукти, рибу, молочні продукти, овочі і фрукти, вироби з борошна – товари, які складали майже половину (46%) експорту нашої сільгосппродукції до Росії. Відтак нескладні розрахунки показують, що наразі Україна постачала російському споживачу лише близько 1% експортованої продукції. Сьогодні українські сільгоспвиробники загалом постачають свою продукцію в понад 190 країн світу, серед яких, крім Євросоюзу, також держави Азії та Африки [7].

Газове протистояння Росії та України почалося майже одразу після утворення наших країн.

Один із перших російсько-українських газових конфліктів відбувся уже 20 лютого 1993 року, коли концерн «Газпром» повідомив про намір припинити постачання газу до України. Причиною став борг України у 300 мільйонів доларів. Того року ми вперше розраховувалися за газ зброєю та віддали за нього частину Чорноморського флоту. А з 2004 року побачили наскільки нахабною та креативною може бути українська корупція. 2 лютого 2006 року «Нафтогаз» і RUE створили спільне підприємство «УкрГаз-Енерго», яке почало продавати блакитне паливо промисловості. В рамках цієї оборудки Україна втратила можливість самостійно купувати середньоазіатський газ і остаточно сіла на газпромівську голку. Після чергової зміни влади Ю. Тимошенко ініціювала перехід до прямих відносин між «Нафтогазом» і «Газпромом», що призвело до другої газової війни уже в 2009 році. Війна, яка як і більшість попередніх, закінчилась нищівною поразкою. Будучи монополістом на ринку «Газпром» міг вимагати будь-яку ціну, що, власне, і відбувалося. А далі їм лишалося лише індивідуально працювати з нашими політиками. Кожен був готовий поступатися чимось своїм. Ціна на газ ніколи не була економічним показником – це завжди була політика. За політичні поступки ціна могла бути знижена. Потім, її обов'язково підвищували, щоб вимагати наступних політичних поступок. Протягом усього 5 років ціна на газ піднялась майже у 10 разів від 50 доларів, за контрактом часів пізнього Кучми, до доволі погано замаскованих 450 доларів у договорі Тимошенко 2009 року. Контракт з базовою ціною у 450 доларів, з принципом «бери або плати» та неадекватно високими зобов'язаннями по закупівлі газу прирік усі наступні уряди на протистояння з росіянами. Наша економіка була надзвичайно газомісткою. За оцінками експертів, у 2009 році Україна спожила більше газу, ніж Франція, Індія або Аргентина. У 2010-2013 роках російсько-українська газова війна перейшла на нову стадію, яка характеризувалася закулісним непрозорим переговорним процесом і своєрідним «політичним бартером». Так, 21 квітня 2010 року були підписані Харківські угоди, згідно з якими термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі продовжено з 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на 5 років. З початком агресії у Кремлі заявили, що відтепер всі знижки скасовуються і газ для України коштуватиме 485 доларів.

У червні 2014 року компанія «Нафтогаз» подала перший позов до Стокгольмського арбітражу. За результатами двох арбітражних проваджень у Стокгольмі «Газпром» має сплатити 2,5 мільярди доларів на користь «Нафтогазу» [8].

Водночас, зростала кількість олігархів у той час, коли рівень життя простих українців поступово знижувався. З приходом Януковича до президентської влади в 2010 році протестні настрої почали стрімко зростати. Економічна нестабільність в державі, прояви корупції у всіх сферах життєдіяльності призвели до того, що суспільство просто вимагало змін на краще та відкриття нових можливостей для розвитку країни. Покращення життя пов'язувалося із підписанням тодішнім Президентом України 28 листопа-

да 2013 року у Вільнюсі договору про асоціацію з Європейським Союзом (ЄС). Проте, за тиждень до Вільнюського саміту було оголошено рішення уряду щодо призупинення процесу підготовки до підписання угоди про асоціацію України з ЄС. Це, власне і стало причиною стрімкого розвитку подій, які в подальшому стали воістину визначними в історії нашої держави. Отже, 21 листопада 2013 р. декілька журналістів поширили в соціальних мережах заклик до всіх небайдужих вийти на Майдан Незалежності у Києві. Під кінець доби учасників мітингу нараховувалось близько 1500 осіб. За кілька днів загопи міліції «Беркут» вночі напали на студентів, що ночували на Майдані Незалежності. Молодих людей били кийками, переслідували на вулицях, добивали ногами. Країна була шокована небаченою брутальністю побиття і тим, що жертвами стала переважно молодь, щира у своїх прагненнях добра для своєї країни. На наступний день на Майдані зібралось понад 100 тисяч учасників. Майдан Незалежності став центром мирного спротиву.

Свої Майдани утворилися і в інших областях України. Проте, щоб виходити на протести в регіонах, часто було потрібно ще більше героїзму, ніж у столиці. Фінальним і найбільш драматичним етапом Революції Гідності стали події у Києві 18-20 лютого 2014 року, в ході яких було розстріляно більше сотні протестувальників і кілька тисяч було травмовано. Після кривавого розстрілу Майдану від режиму Януковича відвернулися навіть деякі його вимушені прихильники. Події Євромайдану загострили суперечності між Києвом і південно-східними регіонами, зокрема Кримом та Донбасом, де були сильні позиції президента Януковича та його прихильників з Партії регіонів. Для частини жителів південно-східних областей події Євромайдану асоціювалися з заворушеннями, замахом на «стабільність» тощо.

Російська Федерація не могла змиритися з тим, що Україна виходить з її сфери впливу. Політичне керівництво Росії скористалося нестабільною суспільно-політичною ситуацією в Україні та перейшло до реалізації імперського проекту «Руського миру» та «Новоросії», яка розпочалася з анексії Криму. «Кумулятивний ефект» від комплексу заходів «гібридної війни» в Україні забезпечувався реалізацією системи комплексних і взаємозалежних підготовчих та виконавчих заходів, пов'язаних з координацією діяльності значної кількості учасників, які діють на території країни-мішені та за її межами. У рамках таких заходів стороною-агресором реалізувалися наступні кроки: пошук джерел стійкого фінансування протестного руху, озброєних формувань як з боку зовнішніх зацікавлених сил, так і з використанням внутрішніх можливостей; виявлення протестних політичних об'єднань і суспільних груп, здатних брати участь у спланованих акціях ненасильницького, а потім і силового характеру, аж до громадянської війни; визначення практичних гасел, максимально наближених до реальних вимог протестних суспільних груп, дії яких можуть використовуватися для делегітимізації і зламу існуючої влади; підготовка лідерів, здатних очолити політичний протест; підготовка в спеціалізованих таборах польових командирів і бойовиків для силових акцій, організація мо-

білізаційних пунктів за кордоном і маршрутів перекидань найманців; забезпечення підтримки опозиції і здійснення її експансії в регіони [5]. Вже стає зрозумілим, що в процесі організації, планування та проведення спеціальними службами РФ військової (спеціальної) операції було здійснено низку відповідних підготовчих заходів перед початком її активного етапу. Проводилося це шляхом використання підготовлених осіб, передусім громадян України, переміщення їх на територію, де планувалась організувати та проводити операцію з девастації обстановки. Результатом цього комплексу підготовчих заходів став, фактично, тотальний контроль з боку сепаратистів над системою інфраструктури на певній території, над органами державної влади та представниками місцевих силових структур (СБУ, МВС тощо), створення режиму «сприяння» в районі Державного кордону. На сході України і Криму Москвою була продемонстроване швидке, а отже заздалегідь підготовлене створення «груп тиску», «агентів впливу», що склалися з «елементів місцевого населення і керівництва», але тих які керувались та підтримувались ззовні, і ця тактика була використана ніби для захисту етнічних меншин.

До речі з цього приводу можна привести слушне зауваження спеціального представника державного департаменту США з питань України Курта Волкера на форумі у Києві 14-15 вересня 2018 року. «...Єдине місце, де російськомовне населення України страждає, це там, де втрутилась Росія, там де Росія здійснила окупацію...».

Упродовж квітня-травня 2014 року силами ФСБ РФ, ГРУ ГШ ЗС РФ та НЗФ з числа найманців різних національностей було здійснено системні збройні напади на органи місцевої влади, ключові об'єкти інфраструктури та засобів масової інформації у Донецькій та Луганській областях. Аналізуючи події в Україні у зазначений період часу, можна засвідчити, що всі захоплення адміністративних будівель, територій та об'єктів здійснювалися за чітко запланованим та заздалегідь організованим сценарієм. Всі учасники цих терористичних актів діяли узгоджено в режимі постійного уточнення порядку взаємодії [9; 10]. І. Гіркін (Стрелков) 10 вересня 2018 року в ефірі інтернет-каналу «Рой-ТВ» заявив, що «...[економіку] Донбасу знищили...В принципі, якусь користь отримали: висмоктали звідти певну кількість кваліфікованих кадрів, яких гостро не вистачає на російських сучасних підприємствах в оборонці..., його [Донбас] тупо грабували під загальним керівництвом нашого друга... Владислава Суркова...».

Анексія Кримського півострова армією РФ розпочалася 20 лютого 2014 року. Сепаратистські настрої на території Автономної республіки Крим (АРК), режисовані з Росії, вибухнули потужною силою. Так, 23 лютого в Севастополі відбувся 20-тисячний мітинг, на якому було прийнято рішення не перераховувати у Київ податки, а міським головою проголошено громадянина РФ О. Чалого. Водночас 25 лютого акції сепаратистів були проведені перед кримським парламентом. У ніч на 27 лютого парламент та уряд Криму захопили «невідомі» бойовики і вивісили над ними прапор РФ. Захоплення будівлі

«невідомими», однак, не завадило зібратись депутатам Верховної ради Криму й ухвалити рішення про призначення на 25 травня референдуму щодо статусу автономії.

Того ж дня було захоплено аеропорт «Бельбек» у Севастополі, зупинено функціонування Керченської паромної переправи. Майже одночасно розпочалося блокування російськими військовими без розпізнавальних знаків, так званими «зеленими чоловічками», українських військових частин і об'єктів на півострові, було захоплено Сімферопольський аеропорт. Невдовзі дату референдуму було двічі змінено: спершу перенесено на 30 березня, а потім – на 16 березня. Водночас, 1 березня самопроголошений «голова Ради міністрів АРК» Сергій Аксьонов звернувся до Путіна з проханням посприяти у «забезпеченні миру і спокою» на території Криму. У відповідь того ж дня президент РФ відправив до Ради Федерації пропозицію про введення російських військ у Крим. Обидві палати Державної думи 1 березня 2014 року проголосували за введення російських військ на територію України і в Крим зокрема [11]. З цього часу російські війська починають масштабні силові акції, спрямовані на блокування українських військових баз на території АРК, захоплення адміністративних приміщень, контроль транспортних магістралей та інших стратегічно важливих об'єктів.

У ході кримської операції в лютому-березні 2014 року російські сили якраз і «продемонстрували поєднання використання як швидкого розгортання, електронної війни, інформаційних операцій, можливостей морської піхоти, десантно-штурмових сил і спецназу, так і масштабне використання кіберпростору та стратегічного зв'язку для скерованої й ефективної інформаційної кампанії як для внутрішньої, так і для зовнішньої аудиторії» [5].

І це факт, який підтвердив президент Росії у відомому документальному фільмі «Крим. Шлях на Батьківщину». Також визнання Путіна цитує Б. Немцов у Незалежній експертній доповіді «Путін. Війна»: «...Це була ніч з 22 на 23 лютого. Я всім моїм колегам сказав, що ситуація розгорнулася таким чином на Україні, що ми вимушені почати роботу по поверненню Криму до складу Росії. ...Наша перевага, знаєте, в чому полягала? У тому, що я займався цим особисто. Не тому, що я там все правильно робив, а тому, що, коли це роблять перші особи держави, виконавцям легко працювати. ...Щоб блокувати і роззброїти 20 тисяч чоловік, добре озброєних, потрібний певний набір особового складу і не просто за кількістю, але і за якістю. Потрібні були фахівці, які вміють це робити. Тому я дав доручення і вказівки Міністерству оборони, чого приховувати, під виглядом посилення охорони наших військових об'єктів в Криму перекинути туди спецпідрозділи Головного розвідувального управління і сили морської піхоти, десантників...» [12, с. 15].

Адмірал І. Касатонов підтвердив, що під час початку операції по анексії Криму, в лютому 2014 року, саме ЧФ забезпечив таємну доставку на півострів російських спецпідрозділів. «...ЧФ підготував плацдарм, офіцери знали, що відбувається навколо. Сценарій розвитку подій опрацьовувалися на картах. Тобто флот із зав-

даннями справився – були доставлені «ввічливі люди», з 27 на 28 лютого взята Верховна рада Криму...», – заявив адмірал в інтерв'ю РІА Новини. При цьому пояснив, що «ввічливі люди» були армійським спецназом, який доставлявся повітряним шляхом і морем. Операція була проведена з тотальним маскуванням переміщень, внаслідок чого пройшла абсолютно несподівано, як для українських військових, так і для західних розвідок. Застосовувався, за його словами, «...широкий набір заходів по завчасній дезінформації противника, режим суворого радіомовчання в період зосередження угруповання, а також в умілому використанні севастопольської бази, транспортних бойових засобів, які доставляли збройні сили до Криму...». Слід зазначити, що за цілями, поставленими і вирішеними завданнями, залученими силами і засобами дії РФ на території Кримського півострова є типовою спеціальною операцією [5]. Подібні події повністю відповідають змісту п. 15 нової редакції Воєнної доктрини РФ, яка містить нові форми і способи ведення «гібридної війни», яку Кремль на даний момент апробує на території України відповідно до переліку характерних рис і особливостей сучасних військових конфліктів.

Пізніше, 16 березня 2014 року окупаційною владою був проведений так званий «референдум» про незалежність АРК, яким вона намагалась легітимізувати захоплення території. Незабаром, 18 березня у Москві президентом РФ спільно з самопроголошеними Головою Ради міністрів АРК Сергієм Аксьоновим, спікером Верховної Ради В. Константиновим та головою Севастопольської міської адміністрації О. Чалим підписано договір про прийняття Республіки Крим до складу Росії.

Разом з тим, 2 липня 2014 року Парламентська асамблея Організації з безпеки і співробітництва в Європі визнала такі дії Росії військовою агресією [13].

Про інформаційну війну РФ проти України можна зазначити наступне. Вона цілеспрямовано почалася відразу після проголошення незалежності України і набула особливо агресивних форм з часу анексії Криму. Власне, це була спроба дезінформувати не лише жителів України, але й російських громадян та світову спільноту в цілому.

За прикладом подій у Криму розвивалися події і на інших територіях південно-східної частини України. Та, попри все, воєнно-політичне керівництво РФ сподівалося, що така ж доля чекає й інші області півдня та сходу України. Але цього не трапилося. Окупанти і місцеві сепаратисти зустріли стійкий опір.

Драматичні події весни 2014 року відбувалися в Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Миколаєві, Херсоні. Спровокувати масові заворушення і добитися встановлення контролю над цими містами, а саме такою була мета сепаратистів, не вдалося. У цих регіонах утвердилася українська влада. У квітні 2014 року епіцентр подій переноситься в Слов'янськ і Краматорськ, де 12 квітня озброєні бойовики захопили адміністративні будівлі і діяли за кримським сценарієм.

Колішній «головнокомандувач» «Донецької народної республіки» Ігор Гіркін визнав відпо-

відальність за початок військового конфлікту на Донбасі. Відповідну заяву він зробив в інтерв'ю газеті «Завтра»: «...Спусковий гачок війни все-таки натиснув я. Якби наш загін не перейшов кордон, у результаті все б закінчилося, як в Харкові, як в Одесі. Було б декілька десятків убитих, обпалених, заарештованих і на цьому б закінчилося. Практично маховик війни, яка до цього часу йде, запустив наш загін... Загін «змішав всі карти», почавши воювати серйозно і знищувати «диверсійні групи правосеків». І я несу особисту відповідальність за те, що там відбувається. За те, що до цього часу Донецьк обстрілюється, я несу відповідальність. За те, що Слов'янськ залишений, звичайно, я несу відповідальність. Якби ми залишилися в Слов'янську, то через тиждень, максимум через два, Донецьк би впав. А вийшовши, ми сорок днів тримали Донецьк до приходу «відпусників»...» [14; 15].

Українська влада у відповідь заявила про проведення Антитерористичної операції (АТО, з 30.04.18 року – Операція об'єднаних сил (ООС)) із залученням Збройних Сил (ЗС). Поступово протистояння переросло у масштабний військовий конфлікт. Один з найтрагічніших епізодів АТО відбувся 22 травня, коли бойовики здійснили напад на блокпост ЗС України під Волновахою, в результаті якого 18 українських військових загинули та 32 отримали поранення. Це були перші чисельні втрати ЗС України. Це є саме той момент коли свідомість військовослужбовців повністю змінилася, коли всі зрозуміли, що йде справжня, жорстока війна...

У середині травня в Кремлі дійшли до висновку, що суттєво недооцінена дієздатність української держави та боездатність української армії зокрема. Всі спроби підняти заколоти в південних і центральних областях України були придушені. Завдяки патріотичному підйому суспільства нове керівництво держави зуміло не тільки вивести на Донбас частини ЗС і Національної гвардії України (НГУ), а й приступити до наведення конституційного ладу на звільнених територіях. Поряд з цим, російське керівництво вирішило закріпитися на Донбасі і забезпечити до моменту інавгурації новообраного Президента України П. Порошенка сильні переговорні позиції. Для цього було необхідно встановити контроль за більшою частиною районів і міст Донбасу, утримати підрозділи і частини ЗСУ, НГУ та численних добровольчих батальйонів від подальшого просування по території Донецької та Луганської областей, щоб забезпечити нестабільність і безконтрольність регіону та домогтися автономізації і федералізації України. Та коли стало ясно, що зупинити українців не вдасться, диверсійні групи російського спецназу і найманців почали діяти по всьому Донбасу. Від середини липня 2014 року ЗС РФ почали брати пряму участь у бойових діях проти Збройних Сил України [11; 14; 15; 16].

Проте, це не заважало українським підрозділам звільняти один населений пункт за іншим. Кільце над російськими найманцями та сепаратистськими угрупованнями поступово змикалося.

Бої за Іловайськ – окремий епізод війни на сході України (серпень 2014 року), в ході якого розгорнулися запеклі бойові дії між підрозділами ЗСУ і НГУ з одного боку та підрозділами НЗФ

так званої Донецької народної республіки (ДНР) і регулярними підрозділами ЗС РФ з іншого. Характер боїв визначався стратегічним значенням Іловайська, який розташовується в 25 км на схід від Донецька. Успішне проведення операції з захоплення Іловайська та повернення його під контроль ЗС України дозволило б відрізати постачання зброї і зупинити переміщення бойовиків до Донецька. Українські війська змогли взяти під свій контроль більшу частину міста. Однак, після введення 23-24 серпня 2014 року 8-ми БТГр ЗС РФ іловайське угруповання опинилося в оточенні. Водночас, 29 серпня вночі президент РФ Путін звернувся до бойовиків із закликом відкрити гуманітарний коридор для українських військових, які опинилися в оточенні. Зважаючи на це, 30 серпня українські військові організованими колонами почали рух з міста, однак колони були підступно розстріляні. Події під Іловайськом стала переломним моментом війни на сході України. Зрозумівши, що гібридна війна програна, кремлівська верхівка була змушена перейти до відкритої збройної агресії зі ще більшим залученням регулярних підрозділів російської армії [15].

Важкі втрати з обох боків спонукали українське та російське керівництво до укладення Мінського перемир'я в рамках контактної групи Україна-Росія-ОБСЄ із залученням представників терористичних організацій ДНР та ЛНР.

Після подій в Іловайську, вперше за часів незалежності, армію починають кардинально реформувати, а терористи на Донбасі отримують нескінченні гуманітарні конвої з Росії.

Окремої уваги заслугове розгляд подій, які відбувалися в районі міста Дебальцеве. Так, 22 січня 2015 року, з метою оточення і знищення оперативно-тактичного угруповання ЗС України та заволодіння важливим залізничним вузлом, а також транспортними шляхами в районі м. Дебальцеве, силами змішаного угруповання військ ЗС РФ та НЗФ було розпочато проведення наступальної операції. Планування операції та координація діяльності корпусів НЗФ і підрозділів ЗС РФ здійснювалося під безпосереднім керівництвом представників ГШ ЗС РФ. Отже, 22 січня, після здійснення вогневої підготовки, за підтримки танків та артилерії ЗС РФ, силами двох БТГр ДНР було розпочато наступ одразу з лівого та правого флангів позицій ЗС України. У важкому бою противника вдалося зупинити та змусити відмовитись від стрімкого подальшого наступу. Ці події показали, що ЗСУ, незважаючи на значні втрати, спроможні вести активні бойові дії та давати гідну відсіч не тільки НЗФ, а й добре підготовленим елітним підрозділам регулярних ЗС РФ [17].

Через загострення ситуації на Донбасі утворюється новий формат перемовин із мирного врегулювання конфлікту більш відомий, як «Мінськ-2». Нормандська четвірка сіла за стіл переговорів. Як згадує экс-президент Франції Ф. Олланд у своїй книзі «Уроки влади»: «...дискусії тривали майже добу і в дуже складній атмосфері...». Результат – укладений договір із 13 пунктів, який повинен зупинити війну. Серед пунктів – відведення важкої техніки, безпечна буферна зона, залучення ОБСЄ для моніторингу. Договір увійшов в історію як «мінські домовленості».

Незважаючи на це, обидві сторони продовжують нарощувати сили. З Росії йдуть нові гуманітарні конвої, Україна провела шість хвиль мобілізації та призови на строкову службу. Сотні підприємств військово-промислового комплексу виготовили тисячі одиниць військової техніки, тисячі відремонтовано. Країна важко, але встає з колін у військово-технічному забезпеченні її ЗС та інших силових структур. До проекту бюджету 2019 року президент України указом, яким ввів в дію рішення РНБО від 6.09.2018 року, серед пріоритетних напрямків з забезпечення національної безпеки і оборони визначив «...розробку, виробництво і закупівлю нових зразків озброєння і військової техніки, а саме високоточного ракетного озброєння, бронетанкової і артилерійської техніки, боєприпасів, високоточних засобів ураження...».

З 2015 року Україні все частіше починають допомагати міжнародні партнери. Проводяться спільні навчання, виділяються кошти на трастові фонди, передача нелетальної і летальної зброї та екіпірування, серед яких канадські тепловізори та аптечки, американські «Джавеліни» і «Хамери» тощо. Західних військових фахівців у подіях в Україні більшою мірою цікавлять і свої професійні аспекти. Мова як раз і йде про вивчення того, що «...воєнні дії наступного покоління ймовірно будуть надзвичайно розосередженими і здебільшого не визначеними; межа поділу між миром і війною буде розмита аж до повного зникнення.» [2, с. 88-126; 18].

На сьогоднішній день, російська сторона продовжує утримувати в безпосередній близькості до Державного кордону та на окупованій території України угруповання військ ЗС РФ та НЗФ загальною чисельністю близько 40 тисяч військовослужбовців з їх безпосереднім підпорядкуванням штабу новоствореної 8-ої армії. Так, в місті Донецьк знаходиться батальйонна тактична група 333-го парашутно-десантного полку 98-ої повітрянодесантної бригади з постійним місцем дислокації в місті Іваново РФ; батальйонна тактична група 20-тої окремої мотострілецької бригади 49-ої армії з постійним місцем дислокації в місті Ставропіль Південного військового округу, зараз знаходиться в місті Сніжному; ротна тактична група – підрозділи десантно-штурмової бригади міста Новоросійська, 155-тої бригади морської піхоти з дислокацією у Владивостоці, 61-шої бригади морської піхоти з міста Супутник Мурманської області – зараз знаходяться в місті Луганськ, – розповів головний військовий прокурор України Анатолій Матіос [16]. Обстановка в зоні АТО/ООС залишається складною та характеризується підтриманням постійного загострення обстановки. Російська сторона та очолювані нею НЗФ тримають війська та органи управління сил АТО/ООС у стані постійного бойового й інформаційного напруження, з метою їх фізичного й морально-психологічного виснаження, а також зберігають можливість та привід для різкого загострення обстановки з метою досягнення політичних цілей. Потенційним фактором загострення обстановки по всій лінії розмежування в зоні АТО/ООС є активізація діяльності НЗФ, зокрема розвідувальних груп та снайперів противника.

Таким чином, дії Москви в Україні є класичним зразком дії зовнішньої сили. Тому використовуються найобширніші способи боротьби, які подаються деякими російськими науковцями під терміном іредентизму, який використовується для позначення політики держави, партії або політичного руху з об'єднання народу, нації і етносу в рамках єдиної країни, що вважається приватною формою націоналізму. У розділі «Сильна Росія у складному світі» передвиборчої програми партії президента РФ йдеться про те, що «...однобічний рух наших партнерів, які не враховують думку Росії й її інтересів, отримують відповідну оцінку і нашу реакцію у відповідь...». Як бачимо закон сили в дії [19, с. 660]. Саме тому ми зараз маємо таку ситуацію в Криму і на південному сході України. Російська Федерація не може змиритися з тим, що Україна виходить з її сфери впливу і без її на це дозволу. «...Якщо Росія виступає проти того щоб країни ставали ближче до Брюсселю..., я б порадив їй подивитися на це під іншим кутом зору... Тому що вони (країни) бачать в Альянсі більшу гарантію безпеки, процвітання і демократії. Росія має подумати про те, що спонукає ці країни приймати такі рішення...» – сказав заступник генерального секретаря НАТО з питань політики і безпеки А. Альварогонсалес 14 вересня на щорічній конференції YES в Києві.

Сьогодні Україна продовжує демонструвати світовому співтовариству, що повною мірою усвідомлює свою відповідальність за збереження миру й безпеки в Європі й світі та виступає за мирне врегулювання конфлікту. З цього приводу необхідно засвідчити, що на полях міжнародного права Україна так само веде кропітку боротьбу за мирне існування по широкому колу питань. Так, Європейський суд з прав людини визначив перше процесуальне засідання щодо позову України з питання порушення прав людини у Криму і окупації півострова на 27 лютого 2019 року.

Стисло аналізуючи результати, які були досягнуті країною за останні роки хочемо відмітити, що реформи продовжуються в багатьох сферах, але не всі ще дали результати. Війна ніде й ніколи не призводила до того, що країна процвітає. Та ми можемо впевнено сказати, що країна вистояла і створила передумови для подальшого розвитку: по-перше, забезпечено активність і дієздатність міжнародної коаліції на підтримку України. Демонстрацією цього факту є резолюції безпекових організацій світу; по-друге, значною мірою зміцнена обороноздатність нашої держави. Відновлено боєздатність українського війська, ВПК та розпочато широкомасштабну реформу із впровадження стандартів НАТО; по-третє, на виконання Угоди про асоціацію з ЄС з 1 січня 2016 року почала в повному обсязі діяти зона вільної торгівлі. Рішенням Європейської комісії з 11 червня 2017 року громадяни України з біометричними паспортами отримали право на безвізові поїздки до країни ЄС та деяких окремих членів Шенгенської зони; по-четверте, забезпечено макроекономічну, фінансову та банківську стабілізацію, реструктуризацію зовнішнього боргу, значним чином збільшено золотовалютні резерви, оздоровлено банківську систему і створено всі передумови для відновлення економічного

зростання; по-п'яте, продовжуються формуватися і діяти органи для боротьби з корупцією – створені Національне антикорупційне бюро, Національне агентство щодо запобігання корупції, державне бюро розслідувань і Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Запроваджено декларування доходів громадян. Особливо важливим досягненням є створення умов щодо енергетичної незалежності від Російської Федерації, яка втілюється у життя. Сьогодні Україна закуповує газ в Європі. Наступними пріоритетами внутрішньої та зовнішньої політики визначено, насамперед, подальше впровадження мінських угод з метою

забезпечення миру і поновлення українського суверенітету над окупованими територіями з розробкою плану їх реінтеграції; подальше запровадження заходів освітньої, судової, податкової та реформи системи охорони здоров'я.

Пам'ятаймо, що цементуючим чинником національної безпеки країни є національна свідомість громадян. Тут доречно привести вислів Бернарда Монтьомері: «...кінець кінцем, надзвичайно важливо пам'ятати, що справжня сила країни – не в її збройних силах, не в її золотих і доларових резервах. Вона в національному характері, в її народі».

Список літератури:

1. Феденко О.В. Особливості методики оцінки воєнно-політичної обстановки в сучасних умовах [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/1697/1607>.
2. Локальні війни і збройні конфлікти другої половини ХХ століття: (Історико-філософ. аспект): Монографія / О.І. Гуржій, С.П. Мосов, В.Д. Макров та ін. – К: Т-во «Знання» України, 2006. – 356 с.
3. Герасимов В. Ценность науки в предвидении // Независимое военное обозрение. – 27.02.2013. – № 8(476).
4. Передача Кримської області РРФСР до складу УРСР. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://likbez.org.ua/wp-content/uploads/2014/08/border-1918-1928_rus.jpg; [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://h.ua/story/381791/>.
5. Феденко О.В., Ожаревський В.А. Розвиток кризової ситуації в Україні: деякі воєнно-політичні наслідки // Вісник Львівського університету: серія «Міжнародні відносини», № 38. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка. – 2016. – С. 127-139.
6. Світлична В.В. Економічна криза // Історія України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://westudents.com.ua/glavy/30432-ekonomichna_kriza.html.
7. Павленко О. Торгово-економічна війна з Росією: здобутки і втрати для українського виробника [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/blogs/23491-torgovo-ekonomichna-vijna-z-rosieyu-zdobutki-i-vtrati-dlya-ukrainskogo-virobnika.htm>.
8. Історія газових війн України: коли все почалося та чим закінчиться. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/istoriya_gazovih_vijn_ukrayini_koli_vse_pochalosya_ta_chim_zakinchitsya n942253.
9. Феденко О.В., Панасюк В.В. Деякі проблемні питання сучасної війни // WSPYLCZESNA POLITYKA BEZPIECZENSTWA. Aspekty polityczne, gospodarcze i militarne. WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO, 23-24.06.2015 р., RZESZYW 2016. – С. 91-103.
10. Феденко О.В., Панасюк В.В. Еволюція змісту сучасної війни // Військово-науковий вісник, № 24. – Львів: НАСВ, 2015. – С. 219-230.
11. Совет Федерации единогласно принял Постановление об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Украины. 1 марта 2014 года. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://council.gov.ru/events/news/39851/>.
12. Немцов Б. Независимый экспертный доклад «Путин. Война», май 2015 года. Москва. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://russiahousenews.info/politics-news/putin-voyna-doklad-borisa-nemtsova>.
13. Російська збройна агресія проти України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%D0%B7_2014.
14. Бывший лидер ДНР взял ответственность за начало боевых действий на Донбассе. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://news.bigmir.net/ukraine/860140-Strelkov-Voiny-na-Donbasse-nachal-ya>.
15. Хроника войны на Донбассе: от митингов к танкам [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://mediarnbo.org/2014/10/18/hronika-voynyi-na-donbasse-ot-mitingov/?lang=ru>.
16. На Донбасі знаходяться війська РФ, рівні силам майже всіх країн НАТО [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/2164596-na-donbasi-znahodyatsya-viyska-rf-rivni-silam-majhe-vsikh-krain-nato> matios.html.
17. Проведення ЗС РФ та НЗФ «ДНР/ЛНР» наступальної операції в районі м. Дебальцеве [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novynarnia.com/2016/02/04/rokovini-debaltseva-genshtab-vidav-analiz-golovnoyi-bitvi-2015-go/>.
18. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.d-n-i.net/fcs/4th_gen_war_gazette.htm.
19. Феденко О.В. Гібридна війна в Україні за законом сили // Науковий журнал «Молодий вчений». – № 4(31). – Херсон. – 2016. – С. 657-661.

Феденко А.В.

Национальная академия сухопутных войск

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИТУАЦИИ В УКРАИНЕ В ХОДЕ ГИБРИДНОЙ ВОЙНЫ

Аннотация

В статье рассматриваются исторические истоки и генезис тех проблем, которые привели к событиям в основных сферах конфронтационных отношений между Россией и Украиной в современных условиях, развитие военно-политической ситуации в Украине с началом аннексии Крыма и дальнейших событий на юго-востоке страны в свете гибридной войны и степень ответственности Украины за восстановление мира и безопасности на оккупированных территориях и мирного урегулирования конфликта, результаты, которые были достигнуты страной за последние годы.

Ключевые слова: военно-политическая обстановка, Меморандум про гарантии безопасности, торговая война, газовое противостояние, гибридная война, аннексия, Вооруженные силы Украины, Вооруженные силы РФ, незаконные вооруженные формирования, «минские соглашения», реформы.

Fedenko O.V.

National Army Academy

ASPECTS OF THE ASSESSMENT OF THE MILITARY-POLITICAL SITUATION IN UKRAINE IN THE COURSE OF HYBRID WAR

Summary

The article considers historical backgrounds and genesis of the problems that caused the developments in the main spheres of confrontational relations between Russia and Ukraine in current conditions, development of military political situation in Ukraine with the start of Crimea annexation and further actions in the south east of our state in the framework of hybrid war and level of responsibility of Ukraine for restoration of peace and security on the occupied territories and peaceful settlement of the conflict, results that have been reached by the country over the recent years.

Keywords: military-political situation, Memorandum on security guarantees, trade war, gas conflict, Hybrid war, annexation, the Armed Forces of Ukraine, illegal armed formations, "Minsk agreement", reforms.